

2. Інший підхід, "вистежити і засудити", спирається на інші філософію та систему цілей. Основна мета полягає в тому, щоб дозволити зловмиснику продовжувати свої дії, доки об'єкт не зможе встановити його особистість. Такий підхід подобається правоохоронним органам. Нажаль, ці органи не зможуть звільнити об'єкт від відповідальності, якщо користувачі звернуться до суду з позовом із приводу збитку, нанесеного їхнім програмам та інформації.

III Висновки

Політика інформаційної безпеки об'єкта не може бути ідеальною і довговічною, бо з часом усе змінюється: устрій життя та канони в нормативній базі, модернізується устаткування і змінюється обслуговуючий персонал. Отже, політика інформаційної безпеки об'єкта має доповнюватися і змінюватися згідно з усіма перерахованими критеріями змін і цінності інформації, що підлягає захисту.

Література: 1. Голубенко О. Л. Політика інформаційної безпеки / Голубенко О. Л., Хорошко В. О., Петров О. С., Головань С. М., Яремчук Ю. Є. – Луганськ: Вид. СХУ ім. В. Даля, 2009. – 300 с. 2. Ленков С. В. Методи и средства защиты информации. В 2-х томах / Ленков С. В., Перегудов Д. А., Хорошко В. А. – К.: Арий, 2008. 3. Соколов А. В. Защита от компьютерного терроризма / Соколов А. В., Степанюк О. М. – СПб: БХВ-Петербург, Арлей, 2002. – 496 с.

УДК 343.9.02.005.334 (477)

ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКІВ ТА ЗАГРОЗ ЗЛОЧИННОСТІ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Дарія Прокоф'єва-Янчилєнко

Служба безпеки України

Анотація: Стаття присвячена проблемам та перспективам застосування методології ризик-менеджменту у забезпеченні кримінологічної безпеки.

Summary: The article is devoted to the problem & perspectives of using risk-management methodology for criminology security guarantee.

Ключові слова: Кримінологічна безпека, злочинність, причинність, управління ризиками, оцінювання ризиків.

I Вступ

Набуття злочинністю в сучасному світі статусу однієї з найбільш істотних загроз національній безпеці на загальнодержавному та міжнародному рівні вимагає нових підходів у дослідженні злочинності та її конкретизованих проявів, а також нових стратегій протидії зазначеним негативним явищам. Враховуючи, що суспільство фактично існує в умовах ризику злочинності, видається перспективним застосування до оцінки та прогнозування динаміки злочинності методології ризик-менеджменту та превентивного управління системою кримінологічної безпеки, що базується на інформаційному характері детермінації.

II Результати досліджень

Загрози безпеці та стабільності в регіоні ОБСЄ найбільш вірогідні сьогодні у формі негативних, дестабілізуючих наслідків подій, які зачіпають одночасно військово-політичний, економічний, екологічний та людський вимір, радше ніж у формі глобального військового конфлікту. Одним з найбільш суттєвих джерел загроз при цьому є дії терористів та інших злочинних угруповань, які передусім не є проблемою якоїсь однієї конкретної держави, а мають транснаціональний характер.

Глобалізація та науково-технічні досягнення розширюють рамки та збільшують масштаб загрози, що виходить від організованої злочинності. Контрабанда, торгівля людьми, нелегальна міграція, незаконний обіг наркотиків та зброї, а також товарів подвійного призначення та новітніх технологій, корупція – все це злочинна діяльність, здатна порушити стабільність та безпеку як в регіоні ОБСЄ, так і за його межами, а також створити поживне середовище для інших істотних загроз. Отже, підвищеного значення для стабільності та сталого розвитку суспільства набуває «безпека від злочинності», тобто, кримінологічна безпека.

Кримінологічна безпека, як інтегральна складова національної безпеки, являє собою об'єктивний стан захищеності життєво важливих інтересів особи, держави, суспільства та навколишнього природного середовища від кримінальних внутрішніх і зовнішніх загроз засобами кримінологічної профілактики,

кримінально-правовими засобами та засобами інших галузей права кримінального циклу, а також за допомогою відповідної юридичної (в тому числі й правоохоронної) діяльності, та суб'єктивне усвідомлення такого стану. Під кримінальними загрозами при цьому слід розуміти реальні та потенційні злочинні посягання, породжувані різними криміногенними факторами, та злочинність в цілому як соціальне явище та чинник, що дестабілізує суспільство.

При цьому кримінологічна безпека є відносним поняттям, оскільки абсолютного стану захищеності від кримінальних загроз у суспільстві досягти неможливо. То ж фактично метою забезпечення безпеки є мінімізація відповідних ризиків та адекватне реагування на їх появу. Відповідно, забезпечення кримінологічної безпеки безпосередньо пов'язане з управлінням ризиками, адже для того, щоб підтримувати належний стан охоронюваних об'єктів або цінностей (в даному випадку мова йде про стан безпеки), передбачати різнопланові загрози та протидіяти їх негативному впливу, необхідно усвідомлювати характер таких загроз, реальність їх виникнення та реалізації, а також оцінювати власне систему безпеки.

Оскільки у сфері кримінологічної безпеки наслідки настання певної події (реалізації кримінальної загрози) розглядаються з негативної точки зору, управління ризиками в даному випадку має приділяти основну увагу превентивним заходам або заходам, що зменшують розміри негативних наслідків.

В свою чергу, основою для відповідних профілактичних заходів (як і заходів щодо забезпечення кримінологічної безпеки в цілому) слугує оцінювання ризиків. У цьому контексті оцінювання ризиків кримінологічної безпеки (як їх частіше іменують – «ризиків злочинності») - це процес збору та аналізу інформації про:

- характер і масштаби загроз кримінологічній безпеці;
- слабкі сторони систем і засобів забезпечення кримінологічної безпеки, а також інших особливостей юрисдикції, які роблять її привабливою для осіб, втягнених у злочинну діяльність (насамперед у її організованих формах).

Метою оцінювання ризиків кримінологічної безпеки є виявлення методів злочинної діяльності (насамперед у її організованих формах) у межах юрисдикції, визначення частоти використання цих методів, їх ефективності й пошуку «слабких місць» у системах і засобах здійснення злочинної діяльності.

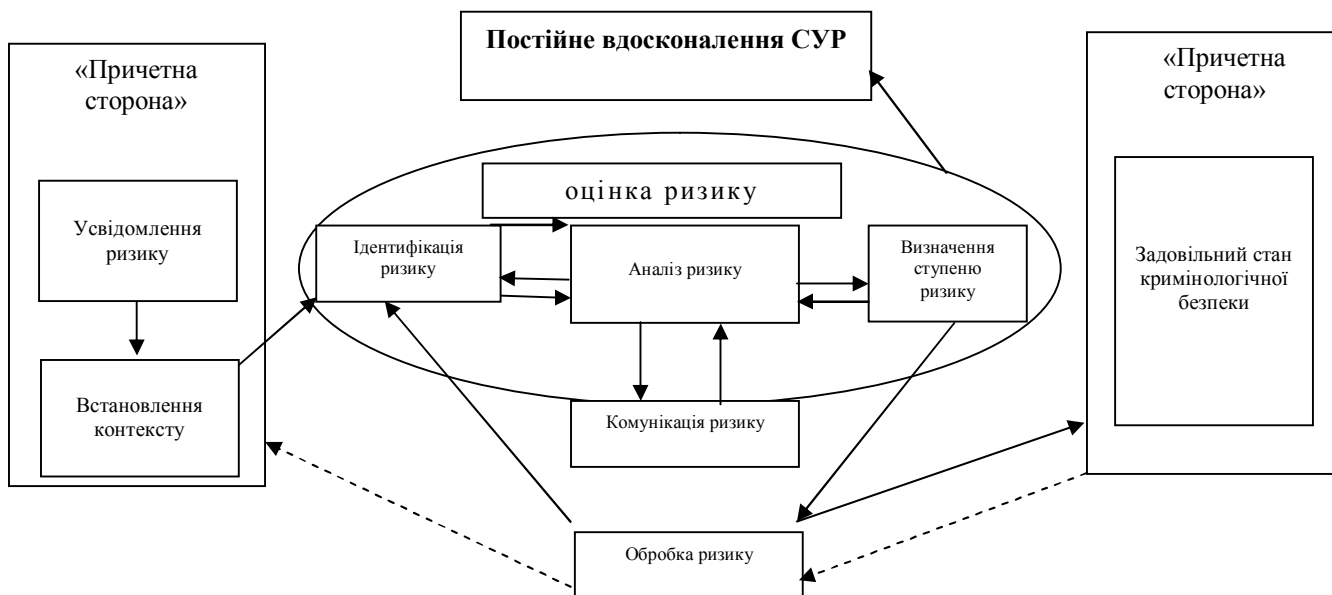
Оцінювання ризиків стосовно до забезпечення кримінологічної безпеки повинне реалізуватися в рамках системи управління ризиком, яка базується на комплексному процесному підході.

До складу процесів системи входять:

- ідентифікація ризику;
- аналіз ризику;
- визначення ступеня (оцінювання) ризику;
- обробка ризику;
- комунікація ризику;
- постійне поліпшення системи оцінювання ризиків.

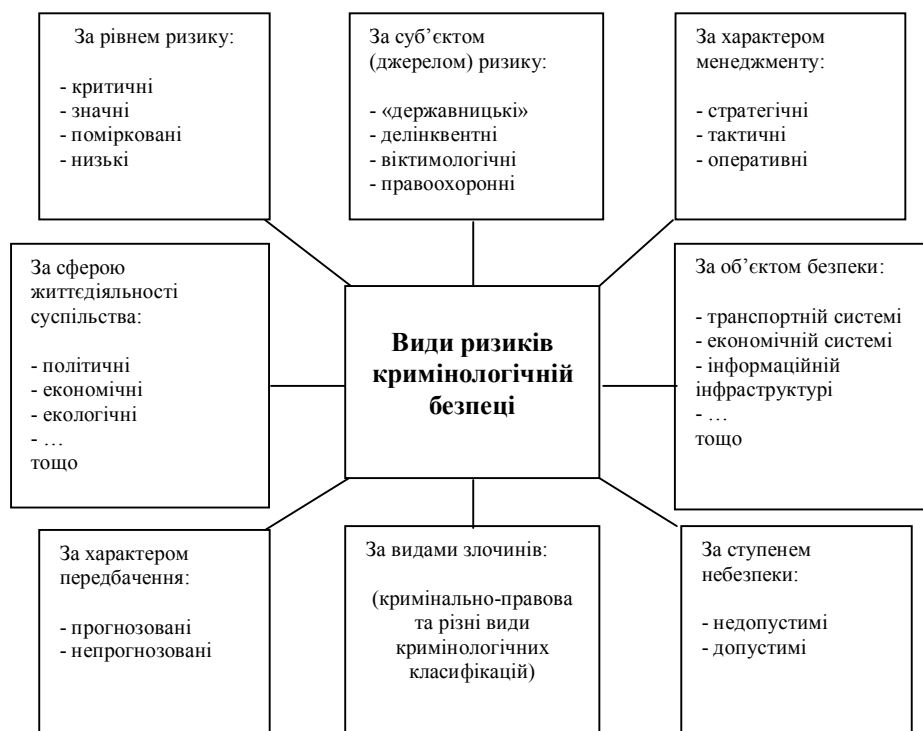
Ключову роль у системі управління ризиком відіграє так звана «причетна сторона», тобто будь-який індивід, група або організація, які можуть впливати на ризик, зазнати впливу ризику або відчувати себе такими, що піддані його впливу (об'єкти кримінологічної безпеки та суб'єкти її забезпечення).

Схема 1. Модель системи управління ризиком

При комплексному підході до управління ризиками важливо виявити найбільш повний склад ризиків на основі їх класифікації. Відповідно до прийнятої для забезпечення кримінологічної безпеки класифікації ризиків відбираються ті з них, які піддаються впливу за допомогою можливостей правоохоронної системи. Ці ризики також включаються у відповідний перелік. При цьому неідентифіковані, тобто нерозпізнавані ризики не включаються в перелік і не підлягають подальшому аналізу [1, 2].

Схема 2. Приблизна класифікація видів ризиків кримінологічній безпеці

Система управління ризиками кримінологічній безпеці має бути впроваджена в усі правоохоронні практики, адже процеси управління ризиками мають стати частиною процесів забезпечення кримінологічної безпеки й національної безпеки України в цілому. Зокрема, ризик-менеджмент має бути впроваджений у політику розвитку, оцінку стратегічного планування протидії злочинності, а також у процеси управління соціальними змінами.

Складні питання в застосуванні ризик-менеджменту в сфері кримінологічної безпеки пов'язані з недостатністю статистичних методів та існуванням прогностичних «обривів» (меж достовірності прогнозу), починаючи з яких стан та поведінка системи не можуть бути чітко передбачені, а відповідно – не можуть бути адекватно оцінені ризики і загрози злочинності.

В контексті системи управління ризиками кримінологічній безпеці злочин являє собою в певному розумінні «катастрофічну подію» (виникнення хаосу з впорядкованого стану), яка змінює стан системи. При цьому небезпека вчинення злочину знаходиться на межі між детермінованою і вірогідною поведінкою, що робить доцільним для застосування в аналізі й оцінюванні ризиків та загроз кримінологічній безпеці сучасних методів нелінійної динаміки. Тож в управлінні ризиками найбільш важливе пов'язане не лише з аналізом статистики та відповідних закономірностей, але й з тим, що можливо визначити так звані «передвісники», тобто, певні підставні, які свідчать про входження системи у небезпечну сферу фазового простору. Для всіх складних систем, що самоорганізуються, характерним є виникнення складних причинно-наслідкових зв'язків, коли одна подія може потягнути за собою низку змін («лавину»), які зачіпатимуть систему в цілому. Завершення «лавини змін» визначає перехід до нового стану рівноваги системи і може бути значно відтермінованим порівняно з первинною подією.

Поєднання детермінованості та вірогідності у функціонуванні складних систем, а також врахування обох зазначених факторів у прогнозуванні стану систем в теорії інформаційної економіки пояснюється через поняття «речищ» і «джокерів». Так, у фазовому просторі багатьох об'єктів, з якими ми стикаємось у житті, є

місця, які можуть бути визначені як сфери джокерів, в яких випадковий елемент може виявитись вирішальним і не лише вплинути на стан системи, але й перевести її до іншої точки фазового простору. Дія джокера різко збільшує простір варіантів та ступінь невизначеності перспектив системи. Натомість поза сферою джокера, тобто, у сфері речей, поведінка системи з достатньою точністю визначається декількома обставинами.

Характерною властивістю систем соціального простору та індивідуальної поведінки людини (в т. ч. й індивідуальної злочинної поведінки) є те, що за різних умов і для різних суб'єктів прийняття рішень один і той фактор (дія, подія, дані) може як набувати значення джокера, так і не набувати його, тому визначення речей і виявлення джокерів має відбуватися виключно в контексті відповідної системи з ретельним дослідженням її внутрішніх та зовнішніх взаємозв'язків. Останні, з урахуванням властивостей причинності, дозволяють прогнозувати та коригувати стан системи в частині факторів вірогідності.

Зокрема, нові обрії у можливостях застосування до злочинності та її конкретизованих проявів класичних методик оцінювання ризиків та управління ними (ризик-менеджменту) в контексті забезпечення кримінологічної безпеки відкриває використання наукової парадигми, що ґрунтується на світоглядній бутстрап-концепції, квінтесенцією якої виступає інформаційна причинність.

У світлі цієї концепції злочинність не є ані «штучною конструкцією», ані механічною сукупністю злочинів та/або злочинців, а так само не становить ієрархічної системи, в якій злочини та злочинці виступають фіксованими «першоелементами». Оскільки неможливо відокремити спостережуване від спостерігача, усі процеси і явища (принаймні у стані, придатному до опрацювання свідомістю та в ході процесів комунікації) є результатом діяльності свідомості спостерігача, а відповідно – мають передусім інформаційну природу. З урахуванням дуального взаємозв'язку цілого і частин виключення елемента із складу системи спричинює зміну мережі взаємозв'язків, та, відповідно, зміну системи. Якщо ж відповідний елемент є єдиним у своєму класі або ж із системи остаточно виключається певний клас елементів – система припиняє своє існування або трансформується на якісно нову систему. Інформаційний характер детермінізму у бутстрап-системах дозволяє використовувати для зміни системи закономірності інформаційного обміну та особливості інформаційних взаємозв'язків (зокрема, зворотну зумовленість) [3 – 10].

Так само, як біосфера (ноосфера), біологічні організми, екосистеми, соціальні системи тощо, злочинність може розглядатися як бутстрап-система, елементи якої взаємно детермінуються та утворюють із цілим відносно стійку дуальну та таку, що емерджентно виникає, пару, причому будь-які елементи її або існують усі разом, або не існують взагалі [6 – 11]. Ці елементи не є однопорядковими (наприклад, злочин і особа, що вчиняє злочин) і об'єднуються між собою нелінійними зв'язками, які забезпечують існування даної бутстрап-системи як об'єкта пізнання та мають інформаційний характер. Характерною рисою злочинності як бутстрап-системи є її здатність до колективного самовідтворення, коли всі елементи системи беруть участь у відтворенні одне одного та у колективному відтворенні системи зв'язків, що відповідають за таке відтворення (звісно, тут мова не йде про відтворення елементами злочинності людини, яка також може розглядатися як «елемент злочинності» в різних якостях, однак про відтворення її статусів «злочинця», «жертви» тощо). Крім того, злочинність може розглядатися як елемент бутстрап-систем більш високого порядку, наприклад, суспільства. Елементи дуальної пари «суспільство-злочинність» не є взаємно локалізованими та не мають фундаментального характеру, адже поза системою взаємозв'язків, що формують бутстрап злочинності, її елементи («злочинець», «жертва злочину» тощо) є елементами бутстрап-системи суспільства як такої, так само, як і інших бутстрап-систем, що можуть бути відокремлені з метою дослідження.

Кримінологічна безпека являє собою не просто складову національної безпеки та певний стан захищеності життєво важливих інтересів особи, держави, суспільства та навколишнього природного середовища, а також своєрідну бутстрап-систему, яка знаходиться з системою суспільства у такому ж зв'язку, що й злочинність. Злочинність та кримінологічна безпека як бутстрап-системи між собою також перебувають у дуальному взаємозв'язку протилежностей – зниження рівня злочинності підвищує рівень кримінологічної безпеки і навпаки. При цьому контексті забезпечення кримінологічної безпеки прояви злочинності являють собою загрози кримінологічній безпеці.

Так само, як зміна інформаційного зв'язку «суспільство-закон-злочинність» змінює злочинність як систему (хоча й суто формально) в цілому, змінює її відповідно і зміна (або ж руйнація) будь-якої іншої ділянки інформаційних взаємозв'язків. Принципово важливим в цьому сенсі є те, що вплив на мережу взаємозв'язків дозволяє змінювати систему без виявлення точної кількості елементів та виведення їх за рамки системи – адже для бутстрап-системи злочинності мова йде по-перше, про невизначені множини елементів, а по-друге – про невизначену множину класів (видів) елементів. Так, будь-яка конкретна подія злочину, будь-яка особа, що вчинила злочин, та будь-яке з явищ, що детермінують злочинність та її

конкретизовані прояви тощо входять як елементи до зазначеної системи, що робить неможливим їх вичерпне визначення та виведення з системи.

Тож використання знань про принципи існування бутстрап-систем та закономірностей інформаційного детермінізму дозволяють змінювати структуру, кількісні та якісні показники обох умовно відокремлених систем, виконуючи при цьому стратегічне завдання ризик менеджменту – забезпечення кримінологічної безпеки. Управління ризиками в даному випадку відповідатиме магістральному шляху прогресу і дозволить змінювати та коригувати загрози кримінологічній безпеці.

Отже, незалежно від того, чи є національне оцінювання ризиків злочинності кількісним або якісним, ретроспективним або перспективним, чи базується воно на об'єктивних чи суб'єктивних джерелах інформації – саме вірна оцінка інформаційних зв'язків та побудова інформаційної моделі ризиків злочинності у поєднанні з моделлю кримінологічної безпеки з використанням можливостей, що їх надає усвідомлення інформаційної природи детермінізму, в сучасних умовах становить підґрунтя результативного ризик-менеджменту [6 – 18].

Викладене дозволяє дійти висновку про обґрунтовану необхідність дослідження явища злочинності із зосередженням наук кримінального циклу на пізнанні мережі її інформаційних взаємозв'язків, оскільки такий підхід дозволить забезпечити системну протидію злочинності та належне забезпечення кримінологічної безпеки шляхом ефективного й своєчасного управління відповідними ризиками.

III Висновки

Ефективне оцінювання ризиків та загроз злочинності являє собою запоруку належного забезпечення кримінологічної безпеки та превентивного управління відповідною підсистемою національної безпеки. На перший план при цьому виходить проблема інформаційної причинності, адже пізнання та використання в науках кримінального циклу та правоохоронній практиці закономірностей існування інформаційних взаємозв'язків відкриває нові перспективи в досягненні їх основної спільної мети – забезпечення кримінологічної безпеки, а також привносить нові ідеї щодо співвідношення загальної детермінації та свободи волі при вчиненні злочину, розуміння причин та умов злочинності, причинно-наслідкового зв'язку у механізмі злочину, так званого «елементу вірогідності», відображення механізму злочину, прогностичних можливостей правоохоронних органів тощо.

Література: 1. *Международный Стандарт ISO 31000 «Риск Менеджмент – Принципы и руководства».* - Первое издание. 2009-11-15. - 31 с. 2. *Стратегии оценки рисков легализации денежных средств, полученных преступным путем, и финансирования терроризма.* – Неофициальный перевод, ФАТФ/ОЭСР 2008. – 72 с. 3. Чу, Дж. *Аналитическая теория S – матрицы.* – М.: Мир, 1968. - 150 с. 4. Chew G. F. "Bootstrap": a scientific idea? – "Science", 1968, vol.161, N. 3843, p. 762-763. 5. Капра, Ф. *Дао физики.* – СПб., "ОРИС", "ЯНА-ПРИНТ", 1994. – 302 с. 6. Казначеев В. П. Взгляды В. И. Вернадского и феномен горемезиса, возможность генетического дефолта в эволюции биосферы и эволюции целовещеского разума - 23.02.2012[Електронний ресурс]. Режим доступу: www.trinitas.ru/rus/doc/0203/001a/02030018.htm. 7. Украинцев Б.С. - *Самоуправляемые системы и причинность.* М., «Мысль», 1972. - 254 с. 8. *Физики научились преобразовывать информацию в энергию (16.11.2010)*//Комментарии. - 23.01.2012[Електронний ресурс]. Режим доступу: world.comments.ua. 9. Малинецкий Г. Г., Потапов А. Б. Джокеры, русла или поиски третьей парадигмы // *Знание — сила.* – 1998. – № 3. 10. Зильбукаров М.-Г. М., Малинецкий Г. Г., Подлазов А. В. – МКО. – 2006, т.2, - С. 28-38. 11. Гилинский Я. И. *Генезис преступности. Проблема причинности в криминологии*//*Российский ежегодник уголовного права.* 2007. - СПбГУ, 2008. - С. 382-389. 12. Дрёмин В. Н. *Преступность как социальная практика: монография: институциональная теория криминализации общества: Монография.* – О.: Юридична література, 2009. - С. 520. 13. Шестаков Д. А. *Криминология. Преступность как свойство общества.* – СПб.: Лань, 2001. – С. 72. 14. Кочевых И. П. *Энергия. Материя. Информация*// *Информатизация и новые технологии,* 1995, 2. – С. 19-24. 15. Кудрявцев В. Н. *Причинность в криминологии (О структуре индивидуального преступного поведения).* – М.: «Проспект», 2007. - 176 с. 16. Курдюмов С. П., Малинецкий Г. Г. *Нелинейная динамика и проблемы прогноза*//*Вестник Российской академии наук,* т. 71, № 3, 2001. – С. 210-232. 17. Малинецкий Г. Г., Потапов А. Б. *Современные проблемы нелинейной динамики*/Изд. 2е, исправл. и доп./*Синергетика: от прошлого к будущему.* №1.- М.: Эдиториал УРСС, - 2002. -360 с. 18. Сорос Дж. *Алхимия финансов.* – К.: «Диалектика». – 2010. – 352 с.